

Sarusi Mihály

Él-a-Körös (-Maros, -Tisza)

A Vagabudkorzó VII. könyvéből

Dákidő Orodon

Öthalom végén – balra (sorakozik) – négy domb. Az első, út menti halmon kereszt s kripta (?). Fölrata (a napsugár fölött) GEST-MIHAEL-SCHART 18:52. S: Golgota? Glogováczi Koponyák Hegye? Keresztút?

Túl a mezőn – a Marosnak – a vegyigyár bűzlik.

A körösztüti betonállomások képe – a halmon (Öthalom elején) – javarészt kiverve. Leverte őket a dákidő vasfoga. Kalapács? Parittyá? Durung?

...Mely dákidőből jut elég – újabban (a mindenféle ...-járásokat követően s melegében) – maradék hunföldre is.

– Nem Öthalom, különösen nem Ó-Arad! Vladimirescu!

Falukörösztlés.

Tán mert erre járt V. marsall osztaga.

Mint Kisiratoson a Dorobánc-ezred valamely trianoni időben.

Halom alatt, fölrata alatt: kápolna!

Az oltár(fal) lecsupaszítva, mint a többi.

Két szent szobra a földre döntve.

Az egyik: fejetlen. A másik: derékba törve.

Móc-járás javán (történhetett).

Szent kézben... Öthalom!

A tatárjárás után sem nézhetett ki jobban itten Arad. Óarad, a régi. (Ha itt volt.) Mert hogy – úgy tudják a történészek, régészek – itt lett volna a mai Arad (vár és város, káptalan és megyeszék) elődje.

S lám, a négy valóban öt! (...halom.)

Lábadhoz kis fekete vakarék dörgöli magát.

Ő még hű maradna. (...ahhoz, ki ennivalót vet neki...)

Jó kis öthalmi – napsugaras sváb – Egyhalom-körösztüti!

Öt: testhalom? Ez maradt belőlünk? Orod népéből Batu kán után?

Csucsut követően.

Kő köröszta a halmi tetőn, mellette a két lator acélpálca-maradék. Gólyahír.

Öthalom-hír. Orod-híre, nyoma.

INRI – valóban.

De hogy ennyire?

(Jó, hogy nem ÍRNI.)

Krisztus király sovány, megkínzott, töviskoronás, vasszögekkel kivert teste... alatta ennyi (olvasható): ANNO 1783...

A többit elmosta a (dac-rumun) dacidő.

Valamivel arrébb, Makra-alja javán, a Radnai Szűz szentegyháza előtti – országút hídjával megfogott – Radna vizébe ürített nemzetközi koszt kerülgetve lesed.

– Hallja, ettől már nem...

Radna-vize, mint gyógyerejű búcsúfia-korty... a szögedi nemzet búcsúsainak.

Ha beteg akarsz lenni.

Sem Orod, sem Radna?

Alig.

Bent virágvasárnapi dacmise, hol – amúgy – eléggé görögösen vetik a körösztöt.

– Szeretettel fogadjuk be őket!

Mígnem, Voilá.

Ím a török lovagolva, e helyre bejutni nem akarván

Ménje patája nyoma megörökiült e kövön.

A feszület püspöklila lepellel fedve.

– Nagy, Hét.

A kegyhely környékét is igyekeznek – bizánci mód – helyrehozni. Helyreütni Mária-Radnát.

– Róma?

– Nu, Roman.

Nem római, román e katolikusság (már).

Helyreütni Radnát, mint rémálom-Kovácsi házait a maguk újpekingi ezer menny kapuja csicsatornyaival.

A Minissé lett Ménes kupa borral kínál. Való, az Arad-hegyljárt eredetileg megülő magyarság tájnyelve nyilván i-ző, s Ménest Mínesnek (Mínisnek?) mondtuk volt, mint Békést – egyáltalán nem későbbi vendégeink kedvéért – Bikisnek, melyből meg, csudák csudájára, órómai nyelven Bichis lett. Honnan tudnák (a Trianon palotától fogvást, különösképp a félázsi-egészázsi moszkvai módi véglegesítésétől), hogy ebből is meg lehet élni? Hogy az úti gödröket valahogy el kéne tüntetni.

(Nem tudják ezt Pest-Buda 2000-es évek eleji – hasonlóképp tájidegen – urai sem.)

Szegény, tönkrenyorított Gyorok! Lelakott hazánk, Makra-alja.

Kövi Kuvinja C.

Kovácsi – moldován módra – Kovász-talanítva.

– Felejtsd el!

Felejts el.

Már szinte teljesen otthon érzik magukat.

Még egy-egy ház.

És már-már: Elő-India!

Siriban: a Vár! Maradt-e annyi hunyadi Corvinékból, mint habsburgi Ferdinándból Radnán? (Hol a fölletl osztrák–magyar emléktáblát a Kossuth-házzal átellenben a gazda kitette a háza falára. (Az udvar felől, hogy biztonságban legyen.)

Kátyú-Orod (2000-ben). (Akár 2006-ban Kátyú-Pest.) (...)

Fonnyadó szőlő-oldalak (a Makráról jövet).

Mintha leégették volna a Makra-alját.

Világosvár: Világos! Amonnan – Erdőelve, Etelköze felől jövet – valóban!... Minden úgy kivilágosodott. S alatt: Csaba-földje (Csabáig, azon felül az Alföldön-túli hegyekig).

Várfokán süvölt, lesöpörne a déli, meleg huzat! Alant a TÉRKÉP: hazád. Utak, házak, szintúgy mezők, vizek, templomok. Odale (1944 Szent Mihály véres házában) a magyar honvéd, idefönn, innen rá a muszka sereg – a mögötte ólálkodó vlach szabadcsapattal. Csoda, hogy beláttak a magyar hadrendbe? (Szent Péter sem jobban.) (...futóárok-mélybe.) Könnytengerünkbe.

Mögötted a Móc-havas.

Corvinok nyoma.

Tán az a kőmorzsalék volt asztala darabja.

A Bohus-kastélyba gurulnál, hogy:

– Írd alá!

Alá, alá.

A síkon meg: lova nyakába boruló huszár zokog.

– Bohus, Világos?!

Még ha a várárokbéli madárdal nyelve azonos.

– Hó! – szól lovához a favágó móc, kinek paripája a szűk hegyi úton nem a kocsid elé szorult, s futhat előtted a tetőig?

Öt-hatévesen láthattam meg először a Világosi-hegyeket! Azóta vágyom ide a Csabai kergátról.

Sárga kisliba!

Szent György hava derekán: orgona!

Béka-kurutty a pankotai réten.

Burukk Szentanna töviben.

Anyaföld sója (székes föld szikére terítve).

Világos, nem?!

Nem.

A kastélykertben BOHUSNÉ SZŐGYÉN ANTÓNIA 1803–1890 ülő bronzalakja: Hungária Nagyasszonyunk édes unokahúga. Lába alól ered, lábnyomából fakad, lépte sarából bugyog elő a világosi életvize forrás?

- Igyál, betyár!
Ha múlik a nyár, ha nem.
- Nem hagyják! Hogy szőlővel foglalkozunk, bort áruljunk. Jön a finánc, nem lehet! – tudod meg útitársadtól.
- Én Aradon lángost sütöttem. Maguknál ebből meg lehetett gazdagodni! Itt nem! Jött a zsandár, be kellett zárni. Most cukrász vagyok, máséban.
- Román (vagyok), de látja, elég jól tudok magyarul.
- Látom, egy nap három-négy ellenőr jön, mind kap egy-egy nagy pizzát. Hogy ne zárják be.
- Romániában nem lehet élni. Kimennék Németországba, ott két hét alatt többet keresek, mint itt egy év alatt. Csak a négy gyermek; nem lehet.
- Isten éltesse őket.
- A magáét is.
- S a rumun asszony göröggöröszöt vet magára a magyariratosi Kis utca végi útkörösz előtt.
- ...még mindig Orodban.

Forray-Iratosu

- Legutóbb egyetlen szavazattal nyert a magyar polgármester, most román lett az első.
- Nagyiratoshoz tartozik Kisvarjas, Nagyvarjas; a három falunak összesen 2700 lakosa van. 1476 magyarnak, 1182 románnak, 42 cigánynak íratta be magát.
- A három faluban 196 általános iskolás gyermek él; 121 román, 75 magyar. Nagyiratoson 1–4., 5–8. osztályos magyar és román, Nagyvarjason 1–4. osztályos román, Kisvarjason – 6 gyermekkel – tiszta magyar tanoda.
- Nagyvarjas (amúgy még: Nagyvarnyas) 52 óvodásából 27 a magyar, 25 a román.
- A három valódi iratosi vállalkozó egyike az Adam Tur két társasgépkocsiját működteti (az utasszállító jármű üveglakán ott a tulajdonos keresztneve: ATTILA); az egyik busz innen, a másik Kisiratosról jár Aradra.
- Nagyiratoson 700, Nagyvarjason 270, Kisvarjason 65 ház.
- Templomunk védőszentje az Őrangyalok, napja októberban, de szeptember első vasárnapján tartják a búcsút.
- Tavaly 25 temetés, 13 keresztelés, 12 (tiszta katolikus) esketés.
- A helyi románokkal nemigen vegyül ez a nép.
- Nagyiratoson 1250 lélek.
- Legutóbb egyetlen szavazattal nyert a magyar polgármester egy román nő

előtt, aki nagyon jól beszél magyarul. Volt másik magyar jelölt is, őt egy román nacionalista párt indította, kapott is húsz szavazatot. Nem az, de ment, ragasztotta a plakátot!

– Most is: a magyar kocsmárost román párt jelölte. Leitat harminc embert, rá szavaz.

1919-ben, 1920-ban a temető és a falu közt húzódtott az időleges magyar–román országhatár.

– Erre a határon erről temettek egy-két évig. Vagy tíz sír került ide, mire visszakapták a temetőjüket.

Megértőnek mutatkoztak – egy forraynagyiratosi pillanatra – az antanti határkijelölők (Csonka-Magyarország kárára).

– Az első háború után Battonyáról, Kétegyházáról, Magyarcsanádról megkezdődött 200 román család betelepítése, a falu keleti részén kaptak házhelyet. A Nádasdy-birtok fölosztásakor nem csak rájuk, a görögkeleti parochiára és a román iskolára is gondoltak.

Nagyvarjas: magyar iskola nélkül? Nyilván a községközpontba, Nagyiratosra járnak a bennszülött (mi több, üss a szádra: magyar) gyermekek.

– Varjasról a fiatalok elköltöznek, a falu előregszik, helyükre románok jönnek, ki tudja, honnan.

Kisvarjas és Szentpál közt – a kisvarjasi, azaz nagyiratosi, Iratosu-i határban – a varjasi kendergyár, melynek kéményére negyvenöt éve mutatott (ostora hegyével) Feri bátyám, ahogy elszekerezünk kisiratosi szülőhelyéről szentpáli otthonába az útkörösztlők közt, körösztlutakat magunk mögött hagyva a poros dűlőutakon.

– Az őslakosság 2000 éve ismeri a kendert, ebből él, ruháját ebből készíti – tudják meg az állam nyelvén, nyilván az államalkotókra gondolva előadottakból a magyarhoni vendégek az ismét magánkézbe került kendergyári társulás egyik főnökétől, hogy s mint.

Maga a kendergyár az átkos feudálkapitalista és nacionalista magyar-osztrák időkben épült. Ahogy a néhány (jajveres) évtizedig pártfermának – pártfarmnak, párttanyának, pártszállásnak? – nevezett közeli mezőgazdasági, mára szintén román magánkézre juttatott (földművelő s élelmiszeripari) volt piszkos magyar nagyúri nagybirtok is.

– Az Arad megyei pártbizottság gazdasági egysége volt, a párt igazgatta. Volt szállodájuk, éttermük is. A nyereség egy része az övék lehetett.

Amúgy: ki tudja.

A pártfermából lett társulás ma vegyesvállalat, amely a környélbeli falvak népének ad egy kis munkát.

– Nagyiratos község területén 1990 óta 3215 hektár szántót osztottak szét a régi tulajdonosok közt. Hét társas gazdaság 1490 hektárt művel, a többi a magántermelőké.

Ki-ki szánt, vet, arat, ahogy tud. Más bérbe adja a nagyvállalatnak. Sokkal jobban ő sem jár.

A megboldogult pártferma 1300 hektár földet bérel.

– Ha tehetném, a lányaim miatt, mert nekem már mindegy, holnap átköltöznék Magyarországra!

A választást – csodálsz? – románpárti (román) nyeri a magyar többségű faluhármasban.

– Nem jól taktikázott az RMDSZ.

Most nem.

Azaz a helyiek nem voltak elég ügyesek.

Fényes Elek tudomása szerint másfélszáz évvel ezelőtt Arad-vármegyének a legnyugatibb szegletei egyikében, Forray-Nagy-Iratoson 688 magyar és római katolikus, a Varjasháza pusztán települt Kisvarjasháza s Nagyvarjasháza községekben pediglen mindösszesen 616 római katolikus magyar dohánykertész élt.

Más – a kerek egy világon kívül – senki emberfia.

– Naná, majd visszamegyünk Ádámgig és Éváig!

Jó, hogy nem az Árpádokig.

A Ti szátok

Tetszenek ismerni a viccet a romáról, midőn a Tiszába üríti – egy ültében – a dolga vastagabbik végít, s az ötvenes évek javán arra kerülő Matyi bácsi kérdésére (mely, némileg tán másságtiszteletlen módon, valahogy így hangozhatott: „Mit csinálsz, cigány?!”), azt találja mondani, hogy egyenest „... a Ti szátokba!”

Jó, jó, a Ti szátok, de a miénk?!

Abba változatlan hevességen ereget boldog, boldogtalan – trianoni – szomszéd (mely, tudjuk tán, Az előtt mi magunk voltunk). Ahhoz furton-fúrt annyi kárpáti erdőrengeteget irt ki – tudni való, a napnyugati Trianonban odavezényelt napkeleti szomszéd –, hogy a megeredt eső azonmód belezuhanjon a fátlanított, a lefolyást egy pillanatig sem akadályozó csupasz havasoldalról a folyó medrébe. Onnan – Trianonban félig (ha) nekünk hagyott – alföldi nyakunkba.

„A legnagyobb magyar folyó!” – vala.

„A leghosszabb, mely magyar földön ered s magyar földön végzi földi pályáját!” – vala.

„A szőke...” – vala.

(Igaz, kicsikét korábban a Duna is szőszke volt, lassan ez sem lesz az.)

– Nézni... a.

Ha még van mit.

Nézni; halát enni! Vizét inni. Abból öntözni veteményünket (Tisza-kertészetünket!

Kert-nem-volt-de-majd-lesz-Magyarhonunkat). Vele úszni... Rajta szállítani... Belőle élni!

Véle.

Honnan (Csongorádról) egyik úkapám nekivágott az Iratosi útnak; ahonnan (Szögedéből) a másik a Kígyósi-pusztáig futott.

Bevallom, Tőled – előled – (mellőled!), Tisza!

A röttenetős nagy szögedi víz úgy eláztatta Gyöngye dédanyám szülőházát, hogy úgy vették a szülők: jobb lösz onnan elmenekülni! Oda, ahonnan még véletlen sem önti ki a szögény magyar embört sémmitesféle rakoncátlan folyó!

A Kígyósi-pusztát ilyenek gondolhatta a nagycsalád. S valóban, nyáron jó, ha centi magas víz dübörög az itteni erekben, ám ahogy beüt (kiadós eső, meg olvasás után) a vizesebb idő, a pusztát ma is elborítja a tenger.

Csak hát akkoriban még volt annyi eszük az embereknek (mérnököknek és más hivatalnokoknak), hogy ne a laposba, hanem a partos részre telepítsenek falut, temetőt, bármit! Úgyhogy (Új-)Kígyóst ma sem nagyon fenyegeti az elöntés.

– Jó helyre gyűttünk!

Úgy biz ám.

Ők igen, de a testvér ott maradt.

Tiszánk...

Honnan tudná a máshonnan szalajtott – vendégnép –, miért lösz könnyes az iratosi mög a kígyósi magyar embör szöme, ha afféle TÚL A TISZÁN VAN EGY CSIKÓ NYÁJASTUL nótára gyújt mellette valaki.

Már azé, aki még tudja, hol él, s hogy ki fia, borja (lönne, ha igaz!).

Tisza, Tisza... A csongorádi Sarusi Kis meg - lassan két százada? másfél? – a saját földért vállalta az elbujdoklást... Tisza-partunkról.

Ő járt rosszabbul: nemhogy Tisza nincs a környéken sem égön, sem földön, a talpalatnyi földnek is nyoma veszett, melyet megült – mondtuk volt, Trianonban a napkeletiekkel kolonizáltató napnyugatiak rosszvoltából –, mert hogy (ugye) kihúzták alóla.

Népe alól.

Odaadták a kelet-csanádi Iratost szőröstül-bőröstül a Kárpátontúli – elég korán Erdély bekebelezéséről és Nagyromániáról álmódó – Királyi Kisromániának.

Tisza helyett Csíkér, Kígyós-ér...

„Nézni a Tiszát.”...

– A szömibe!

Szöme közé.

– A vóna jó.

Népe alól.

A Tisza is – mint mindön, de mindön! – kinek mit jelent.

Ami biztos: nekünk mást, mint... vendégeinknek.

Hogy pontos legyen: nem az erdélyi román vendég ezen a tájon! Nem az a szatmári-máramarosi oláh sorstársunk, aki eleven halat ereszt a kútjába, hogy a víznyerő hely méretéhez képest bálnányi potyka mozgásából állapítsa meg, ihat-e a vízből jószág, ember, asszony, állat.

Azokról a vadnyugati rablókapitalistákról (s honi, Kárpát-medencei „különböző nemzetiségű” – a kiszolgáltatásért kellő hasznot húzó – bábjaikról) van szó, akik esetében ideje lenne komolyra fordítani az erdélyi nótát:

*Eddig vendég jól mulattál,
Ha tetszenék, elindulnál.
Szaladj, gazda, kapjál botra,
S a vendéget indítsd útra.*

*Ettél, ittál, jót mulattál,
Ördög vigyen, indulhatnál.
Eridj, gazda, kapjál botra,
S a vendéget indítsd útra.
E helyt – túl a Tiszán, Tiszán túl – is rájuk férne.*

Mondhatni: már azelőtt, hogy nekiállanánk 'Nézni a Tiszát'.

Bogárzó Hatrongyos

„Egy százalékot a katolikus egyháznak!” – kéri a Bogárzói pusztaszentegyháza kapujára kitűzött zöld, szél rágta hirdetés.

A makai pusztában (pusztába kiáltó hirdetmény) az adózó sárban-ázóknak.

Ha e bogárzói pocsolóba ragadt szállások közül égnél – 1-nél – lenne valamit (lelőemberként) a végrehajtó!

A rongyos tanyák lába – keze feje, bal fülcimpája, köldöke – (hogy nő mondjuk szűrűje, kotárkája, veteményöskertje, miegyebe, mindőne!) a jó kis ezredvégi földárja sodrában.

Hogy körbelesel a társasgépkocsira váró megállóhely melletti istenháza küszöbéről a nagy csanádi világba.

Pusztatemplomunk mellett a volt bogárzói tanoda?

Vas(rács)ra verve az ajtaja; e rácson túli nyitott ajtó mögött az ezredvég némi mocska.

Sár; víz; döbbsent fekete szántás.

Pocséta az út menti árokban.

Sëhun sënki.

Amarra annál a tanyánál valami moccan (-hat; nem hallod, szömed sarkából látod).

– Már aki láti.

Majdnem azt mondtam: ...báni. (Azaz: bánja...)

Nem hogy Hatrongyos, másfél sëm.

Valaha ez is (Makó hat rongyosa otthona:) oskolás hely löhető!

Míg köllött valakinek a keze munkája.

Sëmmi.

Majd ha ezt is kolonizálják.

Csak még amott az a kutya, ha igaz.

Ű még ugat bele a...

Tanyánál.

A templomkert végiben cica napozik; itt hátul még ëgy ház.

Bogárzó pusztaszékön... a tanítóé (vót)?

A kántortanítóé; hogy lögyön ki gondja a rongyosak hite, tudása.

Harangozót sëm köllött állítani.

Hat rongyos, mög a hetödik.

Hetödfél.

S: vasköröszt a templom előtt.

CS. VARGA ISTVÁN ÉS NEJE, FARKAS JULIANNA, ha igaz (ha jól olvasod a bádóg szövegét!).

Már megint egy rokon.

Amoda a (Makai-)Rákosi út, amerre Hatrongyos.

Matyi – csak nem – innét gyüött?

(Amilyen kopasz volt, kitelt – volna – tüle!)

A társasgépkocsi-járatot járató társaság jegyzékéből úgy tűnik, ez itten a Bogárzói-tanyák.

Nagyjából.

„Bogárzó, Hatrongyos munkanap 2-ször.”

Amúgy úgyszintén.

„Szerda, péntek 1 menet.”

Kellemes utazást kíván a Tisza Volán RT.! – adott esztendei nyárelő hava 02. napjától (fogvást).

(Mire azt szokták – volt – mondani a műveltebbek: Anno... Csak épp azt nem tudják, kinek a, minek az annójából kifolyólag.)

(Kicsire nem adnak!)

Némi élet: megáll a postakocsi a néhai iskola előtt, kocsisa bedugja a pusztai népek postaládájába a pontázandókat.

Már-már möglepő! (Ha nem ijesztő.)

Itt, kocsi?

Embör.

Pár rongyos tanya lóg a mocsarasodó szántó (búza) – tenger Élet – közepén.

A hatrongyosi néptanodán még kinn a tábla: „Általános iskola”, s körben rémült embörök ásóval, kapával, gépekével valahogy utat vágni földjükről a víznek.

A hatrongyosi Sámsoni út még rongyosabb; még hogy a sürgönydrót letépve, itt már mönni sém löhet.

– Az a szögén, aki a legszögénebb?

Ki lönnel!

Na ki.

– Valaki!

Mert, való, sárban az igazság.

– Hajja.

(...vagy sè.)

Kerékpáron Zaránda

A Fehér-Körös mindkét martja Gyula és Csaba között: partos! S nem lapos; laposban maga a folyó, s a magos (?) folyóparti fennsíkon túl mindkét felől (jobbról, balról), mind Szana, mind Kígyós iránt, békakurutyos, húsvéthétfői gólya-hozta (rét-látta) morotvás előntés.

Hogy lecsapolták a Körös-vidékünket, csatornázták folyóinkat, aszályos évben úgy tűnhet, tán fölösleges volt e vizek elvezetése; itt, víz?! Hol csak a repedező föld... Víz egy korty sem! Hogy most meg ránk szakadt az áldás, tenger az alföldi határ, előtűnjenek az eredeti kurutyos vízjárások (vízborítások)? Tavak, erek, miegyéb vizes helyek.

Kerékpáron nekivágsz (hogy kocsidtól megszabadulsz) a húsvéthétfői – virágba (kert alján aranyesőbe, erdő szélén ibolyába) borult – Ó-Körös-parti ösvényen Kastélyszöllőkbéli lakodból (a középkorban még Csabán is Fövenyesként ismert) Fényesnek, honnan a veszei halálkanyarból fordulhatol Pósteleknek. A *Mókushoz* címzett vendéglőben hajtod föl első korszó sered, hogy a bezárt erdei (míg nyitva volt, napközben hasonlóképp csöndes) céda-laknál toványargalj. Balra a Negyvennégyes Fölszabadulás során fölkoncolt (a muszkák által, majd a helybéli fosztogatóktól kifosztott), azóta végül hadgyakorlaton fölrobbantott kastély romja, jobbra Az Elvtársi Gazdálkodók által lelakott savanyítóüzem. A kerékpárútnak jelzett csapáson, Szeregyháza iránt Hajlásnak erdőn, erdő, Fehér-Keres menti erdőn át az óriás gépeke borzalom-nagy vaskerekével fölszántott bicajutat helyettesítő szántás-széli. A Szánától Bicerén át

sióréti Gyürkehelynek tartó düllőutat magán áteresztő Fehér-Keres-hídon túl – arra – már Vég-Gyula törökzugi negyedének föllegkarcolói előtt (sőt, Ajtóson innen) a városszéli szőlőkben két veszett kankutya közt hajthatsz el.

Ős-Békésből Ős-Zarándba (Óbékésből Ózarándba) igyekvő – húsvéthetfői – kerékpárosunk finom tüskés husángot tör a mezsgyéről s (bárhogy rínak az állatbarátok, féltik az ember helyett a kutyát) avval kér (sikerrel) bebocsátást Gyulánkba.

A két tövises kutyacirógatás közt elkurjantott *Édesanyád...*-ra értheti meg a kertjében ügyeskedő vénasszony, hogy tán mégis csak jobb lesz magához hívnia vadállatait.

A Fehér-Kerezs túlsó, zárandi partján kerekezve – túl Német-Gyulán, Kis-Oláhvároson, Vágóhídon, Kálvárián és Koleratemetőn, téglagyári agyaggödörből varázsolt (serkínáló, s most épp napsütötte kiskorcsmával is ékes) horgásztavon, második üveg sertől támadt nagydolgot látó ciheresen túl – makkosi szállás ős-ebei kapnának már be.

Köröszt – útszéli kőfeszületen kő Krisztus – már a Lencsési országút gyulai (kígyósi-úti) kezdeténél, hogy majd beljebb (följebb Csabának, valahol gyürkehelyi Gyürke Gyürke-halmánál), szemközt a majornyi tanyával, a második kőköröszt előtt is emelheted kalapod (mondhatod húsvéthetfői miatyánkod) az égbe.

Az első (Gyula-széli) feszületen fia írást sem lel a kerékpáros portya, ám Fövenyesnek gurulván a másodikon már legalább a hátsó oldal szövege olvasható. (A másik három mintha egy-egy hosszú ima lenne... valakiért?)

EMELTETTE GÓG JÁNOS ÉS NEJE GERGELY ÁGNES 1936.

Boldog Apor püspök gyulai plébánossága idején?

1999. húsvét másodnapján – midőn (kivételesen) NEM JÖN Csabára RÁKOSI! – nem derül ki, mire föl rakta ide e keresztet Góg és Gergely.

– 1937. szeptember 12.: Göndöcs plébános, csolti címzetes apát megáldja azt a kőkeresztet, melyet a gyürkehelyi tanyakerületben gazdálkodó Góg János gazdálkodó készítetett – olvasod majd a gyulai római katolikus egyházközség 2000-es évkönyvében.

Az ezernégyszáz és egynéhány években jó Hunyadink is erre lovagolhatott Gyulának, vagy Gyuláról tartva (valahonnan csak) amoda. Hunyadink fakeresztet süvegelhetett – ugyanitt?

Mily véletlen – már megint! –, az Országos Út a Fehér-Körös magas (falvakkal teli) partján, s nem a zombékok közt halad(t) tova.

A csudás jobb parti ártéri ligetes (és tobzódó-zöld, virágba-boruló) erdő után – immár Zárándban – a ritkás erdőfoltok és dülőszéli fasorok, bokros mezsgyék közt egybeszántott hatalmas (uradalomnyi) földek szikkadnak, már-már eső után sóhajtoznak, míg Csaba alatt, Kígyósi-főcsatornán és -csatornaházon, Alvégi-szivattyútelepen túl egy kis további napsütésre ácsingózik a vízlepte (amúgy szikes) legelő.

– Székes.

Úti kereszted lábánál kő virág(hamv)veder, benne virágszál egy fia sem. *Góg és Gergelyre* hogy emlékezhet az a nép, mely az ebet nem a hívatlan vendég elijesztésére, hanem fölfalására tartja?

Jó kis kerekedés Nagy-Zaránd vármegyében! (Atyai mestered, Cseres T. bátorított a Gáll-díj átadásakor a Pesti Vigadóban: semmi egyéb dolgod nincs, mint hogy zarándi Márquez-zé válj!) (Haha.) (Ha.) (Csak nem Márquezt keresed 'Zaránd'-ban?!) Hol ahelyett, hogy – portyánk által – a Broadwaytól a Ramblán át az Ó-Arbatig sehol sem látott csabjanszki-sétálóuccai „Egy kis dombon lecsücsülünk, csüccs!”-halom dombján törnéd ki a nyakad, a főenyési faluhely templomhelyének magasát keresed.

... Lesed.

A ki-tudja-hogy-Zarándban.

(Csaba s Gyula között...)

(Hol tán Tibor bátyám is járt...)

(Ha nem ő, valamely hőse.)

('Zaránd!)

Veszeli csárda

Régóta piszkálja a csőröm – bántja mindenki szemét, aki tudja, hol él, s (mellesleg) ismeri a magyar helyesírást – a Csaba és Gyula közti veszei kanyarban, a Holt-Fehér-Körös partján álló vendéglátó-ipari egység kineonozott „*Veszely*” nevezete. Mindössze azért, mert alaposan megtévesztő.

Például mert olyasmire utal, amire itt aligha érdemes. Mivel az a szent hely nem Veszely, hanem Vesze, ha pedig Veszelinek ejtjük – esetleg némi okkal –, olyasvalakire emlékeztetünk, aki itt (valószínűleg) soha a bűdös életben nem élt.

A hely, ahol a csárda áll, az Élővíz-csatornának csúfolt Holt-Fehér-Körös partja, s a derék magyarai ősök a középkorban Vesze néven emlegették a Körös túlsó partján a falujukat. Hogy a csárda telke Veszéhez, avagy (a ma, úgyszintén némi történelmi emlékezetvesztés miatt, Fényesként is emlegetett) Főenyeshhez tartozott, csak a jó isten tudja, de hogy nem Veszelynek, pláne nem Veszelinek hívták, bizonyos.

A derék veszei szittyá ősök – míg ki nem irtotta innen őket a még derekabb török s tatár fiúk hada – (a nyelvészek s egyéb kiskeresetű, azaz tudományos munkások, úgymint történészek, néprajzosok szerint) a halfogás egyik eléggé ódon módja miatt keresztelték el Veszének falucskájukat. A „vesze” – avagy „vejsze” – nem egyéb, mint „hal-vész” számba menő halász szerszám, melyből nincs az a potyka, csuka, harcsa, mely kipucolhatna.

E kedves halászfalu, Vesze és a környék törökjárást túlélő némely lakója őrizhette meg az itteni helyek magyar nevéét, hogy aztán évszázadokig tőlük vegye át Veszeként a hely megnevezését az ide települő mindenféle magyar s nem magyar (elsősorban nyilván

szlovák) földművelő. A múlt (azaz XX.) századi térképek jó részén is még Veszeként szerepel a jeles hely, mígnem a sajtó, a közigazgatás, s lám a cégnévadás is át nem vette a köznyelvben elharapódzott, kiejtve „Veszej”-nek hangzó, leírva „Veszely” nevezetet.

Nyelvész magam nem vagyok, csak anyanyelvét óvó-ápoló magyar tollforgató (valameddig itt a Körös-köz peremén, a kis Körössel – a le élővizezett Körös-csatornánkkal, s az úgyszintén le Élővizezett Holt-Fehér-Körösünkkel – ékes kedves Nagycsabánkon), de annyit azért a felsőtanodai, valamint magánszorgalmú tanulmányaim során megtanultam, hogy a lehető legtermészetesebb, ha az ember a „veszei”-t „veszej”-nek ejti. Így írni viszont a legkevésbé természetes és megengedett.

Arról nem beszélve, hogy a *Veszely*, igazában egészen mást jelent! Mind a mi magyar nyelvünkön, mind a Kárpát-medencében s a Kárpátok túloldali lejtőin velünk együtt élő más nemzetbeliek, elsősorban a szlávok nyelvén.

Hogy a *Veszely* mit jelent, az is tudhatja, aki időnként nyakába veszi a lábát, s megindul... kicsikét szétnézni a Kergáton túli világban is. Szétnézni persze csak nyitott szemmel lehet. S aki így tett, avagy tesz, találkozik nem egy *VESELY-VESELY* fölirattal, mint én pár évtizeddel korábban a kies Moldvahonban, ahol – egy pillanatra már-már Csabán érezve magam – csapszék kínálta magát *Vesely*-ként.

Nyilván mert *Vesely* nevű, a különféle szláv nyelveken *Veszeli*-nek olvasandó nevet viselt az útszéli korcsma gazdája! Mivel hogy a *Veszeliként* ejtendő *Vesely* vezetéknev elég jellegzetes szláv (cseh?) családnév!

Veszely nevű tanárembert a Bakony alján magam is ismertem, *Veszeli* nevű festő üsmerősöm a Balaton-partján él, egy bizonyos *Veszely Károly* az 1800-as években útikönyvszerzőként jeleskedett, a *Magyar életrajzi lexikon* pedig *Veszely Ferenc* Kristóf érdemes művész színészt is ismer...

S mind „*Veszeli*”-nek, s nem „*Veszej*”-nek hívhatja-hívatta magát.

De hogy bármi közük lett volna a Csaba melletti *Vesze*hez, aligha hihető.

Ha csak nem annyi, hogy az előbbiek ismernek egy férfit, aki egy időben gyakran kikerekezett a Körös-parton Csabáról a veszei kanyarhoz, a Holt-Fehér-Körös veszei hídjához és zsilipjéhez, a veszei határon túl lévő Póstelekre, a fényesi tanyasorra, ha meg nagyon megszaladt neki, e veszei keresztútnál vágott neki a tovább, Gyulára vivő gyalogösvénynek.

Ameddig – süldő legény korában – Csabáról a Körös jegén kikorcsolyázott.

De hogy *Veszen* járva *Veszely*be esett volna...

Ha hölgy az illető, esetleg, megkísérthetné. (Amúgy: teszik is.)

Bocsánat a szóért – és a túlzásnak tűnő hasonlításért –, de olyan ez a mi kedves *Veszely*ünk, mintha „*Gyulaly*”-t, „*Budaly*”-t, „*Gerlaly*”-t mondanók s írnók *Gyulai*, *Budai*, *Gerlai* helyett!

Már engedelmet.

Hogy miért jött mindez tollhegyre? Mert egy minapi tudósításban azt találtam –

pontosan fogalmazni igyekezve – leírni, hogy „veszei csárda”. S nem rám szóltak? Hogy nem tudom, hogy kell írni.

Én nem, ő ellenben.

Mondom, *Vesze*.

Él-a-Körös

Majdnem olyan (ostobaság), mint a csabai Pázsitra telepített Grund Söröző (melyet pár év múlva a kisváros hatodik – hálózati – nagyáruháza takarít el).

Idejönnek – valahonnan –, aztán rásütik: Né, a grund!

Otthon sem így hívták (szüleik), de mit lehet tenni: műveltebbek, okosabbak, fölvilágosultabbak, nyitottabbak, megértőbbek a másság iránt, mint eleik voltak!

S lemondanak a magukéről.

– Haladni kell a korral!

Ők hogyne, s már nem is tudják, hol élnek.

Pázsitunkon ők a grundon érzik magukat.

– Körös? ÉLŐVÍZ-CSATORNA! – förmednek rád napra nap.

Mondhatod neki, hogy e biza nem egyéb, mint maga a Körös – ne is mondjuk, a Keres! – (vize), az istennek sem hisznek neked. Amikor a tanoda (az óvodától az egyetemig) azt veri szegény gyermekeink fejébe, ezt tölti eléd ólom-, ma festék-tölcserrel újságfejedbe, borítja hangláda, képernyő, világháló a maga külön piszkaként a nyakadba:

– Amit a régi helyi köznyelv, alaposan melléfogva, tévesen, tudománytalanul és törvénytelen módon, a hivatalt megkerülve *'Körös'*-nek hív, csatorna! Maga az Élő-víz. Haha, mondhatnánk, ha lenne hozzá merszünk. Mert honnan tudná e tenger 'tanár', 'mérnök', 'terképész', 'újdondász' s a többi, s 'tanár', 'mérnök', 'terképész', 'újdondász' - s a többi-tanítvány, mi az igazság?! Ha egyszer az évtizedek óta tartó népbútítás megtette a hatását.

Hogy ne mondjuk: ma már nem csupán a máshonnan szalajtott ember mondja *Battonyának* a mi *Batonyánkat*, hanem a fiunk, leányunk is. Mert kijavítani sem lehet őket! Hamar lehülyéznek; jobb híján leintenek, hogy nem értesz ahhoz, öreg!

Hogy mozidnak lenne becsületes, magyar ember számára is érthető neve, hát még a kocsmádnak!

Ne folytasd.

Valaha a Kárpát-medence körüli övezetben a helység legbelső magvát – így, magyarul! – 'Város'-nak hívta boldog-boldogtalan nemzetbéli (s hívja ma is a boldog utód). Ma (a mezővárosnyi) Szeghalmot leszitizi a világvároscsinálásra okított – magát világpolgárnak képzelő (amúgy csak világpolgár-szolgáló) béreslegény – balfácánja.

Szűcs Sándor (a huszadik század derekán) még továbbbadhatta, hogy népünk –

mondjuk, a miénk, nem a tiétek – a víz színéről, ízéről, szagáról (és tapintásáról?) meg tudja különböztetni, melyik a Berettyó, melyik az ilyen vagy olyan Körös, ne adj Isten Ért. S továbbregélhetette annak, aki szereti tudni, hol él, jó ükapja nyomán édesanyja hogyan szólított meg embert, fát, vizet, állatot, hazát! Világmindenséget! Amit nekünk már nem hisznek el a gyermekeink, hogy a Körös-tájon minden víz(folyás) Körös...

Az ismert folyók mellett a sok-sok (ahány falu, annyi) Holt-, a szintén gyakori Dög-, a nem egyedüli Kis-, a zarándi Köves-, a Csabai Ásott- meg a többi Körös!

Esetleg még: Keres, Kerezs, Körözs! De nem Élővíz-csatorna.

Azon túl, hogy Élővíz-csatorna az országban több helyen van, így a különböző vízfolyások megkülönböztetésére aligha alkalmas ez a nevezet (például a csanádi szomszédban, Batonya s Mezőhegyes előtt is tekereg egy Élővíz-kanális), e Körös-ág nagyrészt maga a Fehér-Körös! Az elvezetett (elcsatornázott) folyó Ó-Körözse, Hótt-, Kis- avagy Dög-Keresse.

– Erről nem tudtam.

Ő sem, ti sem, ők még kevésbé.

Ugyanis (tudni való): a mai Fehér-Körösből kiágazó 'csatorna' maga a folyó eredeti medre! Az *Élővíz-csatornának* csúfolt Holt-Fejér-Körözs Gyulától a békési torkolatig negyven kilométer hosszú, ebből csak tizennégy kilométert tesz ki a Csabának kerülő, Vesze és Sikkony közti, valóban emberkéz ásta Körös-rész.

A kisebbik Ásott-Körös-darab miatt az egész hatalmas Ó-Köröst lecsatornázzák a tökéletlenjei... Mely Őseredeti-Fehér-Körös átfolyik Gyulán, el Veszénél – csabai földön! – Gerla alá, Békésnek, hogy ott csatlakozzék a Fekete-Körös-testvérrel Kettősbe (Kettős-Körösbe) állva!

Mert hogy: a két Körös nem is olyan rég Békésen találkozott, s bizony amit ma Gyula s a Szanazug közt Fehér-Körösnek hívatnak velünk, valójában csatorna, Ásott-Fehér-Körös (mert, mondom, az eredeti Gyulán folyik át... Csaba alá Békésnek). Hogy a Fekete-Körösnek nem szakadt vége Szanánál: erdőn, Dobozon átiramodva-tekeregve haladt Békésnek... S hogy mindebből világosan kitetszik, a mai Kettős-Körös a szanazugi összefolyástól Békésig szintén nem egyéb csatornánál, mivel ezt a medret kubikos eleink ásták, hogy a mérnöki terveknek megfelelően levágják a kanyarulatokat...

...Ezzel is csökkenteni az árvízveszélyt; valójában növelve, de ezt most hagyjuk. Gyarapítani a termőföldet, hogy ez sem egészen így sikeredjék: a sovány talaj, az így előidézett sivatagosodás meg a rendre visszakösző belvív elviszi a földműves remélt hasznát.

1777/78-ban ásták a folyóvíz mellé kívánczó, kikötőhöz jutni szándékozó jó csabai atyafiak a maguk Körösét – s hívták Csabai Ásott Körösnek, Körös-kanálisnak s még mi mindennek nem! S hívták mindmáig Körösnek a 'szakértők' által 'Élővíz-csatorná'-nak keresztelt Körös-ágot.

Hogy miért sajnálja az ember a 'csabai víz' Körös nevezetének alkonyát? Biz' isten nem valami megátalkodott konzervatívizmusból (bár abból nem volt egykor hiány jó – szőlőskertek övezte – Városunkban). Mert hát... Akit nem érdekel, hol él, kinek a gyermeke, miben bízhat – a saját nagy eszén kívül – egyáltalán, kell-e 'Európá'-nak?

Cselédnek tán-tán, polgárnak aligha.

– Gazdának.

Annak ott vannak ők.

Pedig hogy vágnak Élővizező gyermekeink Amoda...

Ahhoz, lelkem, tanulni kéne! Nagyon sokat.

Nagyon, nagyon.

(A legtöbbet öregapádtól, öreganyádtól.)

Mit lehet tenni – tán nem is annyira véletlenül –, a 'Körös'-sel együtt továbbtűnnek az egykor az ország legolcsóbb piacát minden zöldség- s gyümölcsfinomsággal elárasztó Csaba-széli kertek, szőlők is!

- Él a Körös, él! – rikkanthattunk, midőn a Zsilipnél akár ihattál is az ásott folyóágban folydogáló vízből.

Ma kísérelj meg...

Két lépést sem tennél, fölfordulnál.

Körös, Körös...

A Körös Csabánál...

Igen, a Holt-Fehér-Körös Gyulán, Békésen... És semmiféle 'Élvíz...!'

Mely Ókörösön – Csaba tulajdon határában! – hajdanán vízimalom köve örölte a magyar és tót atyafiak örölnivalóját.

Nekik mondta volna valaki, hogy ez nem a Körös!

Kapott volna – a csabai ember legendás nyugalma ellenére – a feje búbjára.

– Keres, világos?!

(Keres, ahogy a bikísi bennszülött magyar mondja...)

Kerezs, esetleg.

...Midőn annak is földabrosz (kezd lenni) e táj, kinek szülőházája akart volna volt lenni.